

E 143/8

EMLÉKEZÉS

SZENCI MOLNÁR ALBERT

ZSOLTÁRFORDÍTÁSÁNAK
HÁROMSZÁZÉVES MEGJELÉSE
ALKALMÁBÓL

ÍRTA

ERDŐS KÁROLY

(A „KÖZLÖNY“-BŐL KÜLÖN LENYOMATTA A DEBRECENI
HITTANSZAKI ÖNKÉPZŐ TÁRSULAT)

H. 1908:88.

DEBRECEN

1907.

Emlékezés

Szenci Molnár Albert zsoltárfordításának háromszázéves megjelenése alkalmából.

— Irta s a H. Ö. T. gyűlésén felolvasta: **Erdős Károly.** —

Ünnepeljünk! . . . Bizonyára nincsen senki közöttünk, aki kérdezné, hogy kit vagy miért? Sőt ellenkezőleg, szinte hallom, hogy együtt dobban a szivünk. Hiszen közülünk mindenki repesve, remélve leste-várta napról-napra, hogy mikor mozdul meg a szakavatott toll a méltatásra, mikor alakulnak bizottságok az ünnepségek rendezésére. Mindnyájan hallani szerettük volna, hogy mikor pendül meg a hivatott lant, mikor zendül meg az ihletett koboz, mikor hangzik a dicsőítő hárfa . . . és ime mindeddig hiába.

Maradjon tehát az ő emléke s az ő művének ünneplése a miénk. Legyen e főiskola, melynek ő legszorgalmasabb gyermekei közé tartozott s alma materünk kebelében legyünk mi ifjak, Hittanszaki Önképző Társulat, énekelni szerető ifju nemzedék, legyünk mi azok, kik emlékezünk s ünnepelünk. Vegyük fel mi a kegyeletes emlékezet szövetnekét s áldozzunk néhány percet, egy pár igénytelen, de szivből eredő szót Szenci

Molnár Albert (1574 aug. 30—1634.) emlékének, a nagy zsoltárfordítónak, aki ezelőtt 300 esztendővel adta ki zsoltáros könyvünket Herbornban.

Nem reformátor tehát, akiről emlékezünk, de egyházunknak és nemzetünknek egyik legmunkásabb, legfáradhatatlanabb és érdemkoszoruzott tagja; fordítás tehát, amit ünnepeünk, de olyan mű, mely nemcsak a legelterjedtebb magyar könyv, hanem egyik legértetőbb, szívet, lelket, legjobban tápláló forrása mindnyájunknak. Igen, ez az egyik, mert a másik az az elévülhetetlen bibliafordítás, melynek 300 éves megjelenését ezelőtt 17 esztendővel ünnepelte a magyar református egyház. Tizenhét év választá el a két fordítást egymástól s immáron háromszáz esztendő fűzi össze elválhatatlanul; az a kis gyermek, ki a nagybecsü bibliafordítás íveit hordozgatta a fordítóhoz a nyomdából: 17 év lepergése után hasonló értékű munkával ajándékozta meg hazáját, egyházát s ezáltal neve teljes háromszáz éve egybeforrva ragyog a Károliéval. Biblia és zsoltár, szentírás és énekes könyv a gyakori használat folytán összekötött, egybekapcsolt fogalmak. Ábécéi, tankönyvei a gyermekeknek, vigasztalói, megnyugtatói a felnőtt hiveknek, vezérfonalai a lelkipásztoroknak, alapjai, nélkülözhetetlen kellékei istenitiszteleteinknek.

Csak természetes tehát, hogy ily nagy hatású mű, ha mindjárt fordítás is az, nem állott elő egyszerre; sőt, miként nem volt

meddő a bibliafordítás mezeje Károli előtt, úgy Szenci Molnárt megelőzőleg is szerte az országban reformátoraink ajakán, reformátoraink kezdeményezésére énekek jöttek létre, énekeket énekeltek, dicshimnuszokat zengedeztek az Ur magasztalására hitsorsosaink. A gyülekezeti éneklés egy idős a reformációval. Már Luther felismerte ennek nagy hatalmát s ő, mint énekköltő 1524-ben énekes könyvet ad ki, a zsoltároknak éneklését pedig Kálvin szorgalmazta erősen. 1539-ben meg is jelent az első zsoltárgyűjtemény Strassburgban¹, mely még csak 18 zsoltárt foglalt magában.

Külföldet bejárt reformátoraink hazánkban is nagy lelkesedéssel honosíták meg a Luther és mások énekeit, sőt nagyobbbrészt maguk is szereztek újakat. Dévai Biró Mátyás, Bati András, Huszár Gál, Radán Balázs, Szegedi Kiss István, Skaricza Máté tűntek ki e téren. De leginkább tündökölt a gyönyörű hangú Sztárai Mihály, ki szép éneklésével, hitteljes énekeivel Baranyában, a Dunántul több, mint száz egyházat nyert meg az evangéliomnak. Gálszécsi István már 1536-ban énekgyűjteményt ad ki. Azután nem sokkal később 1560-ban Huszár Gál debreceni predikátor ajándékozta meg hitfelekezetét énekeskönyvvel. Ezeket és az ezekhez hasonló

¹ Aucuns Pseaulmes et cantiques mys en chant. Strassburg, 1539. E gyűjtemény az 1., 2., 3., 15., 19., 25., 32., 36., 46., 51., 91., 103., 113., 114., 130., 137., 138. és 143. zsoltárokat tartalmazta. V. ö. Balogh F.: Ker. Egyháztörténelem IV. Korsz. 203. l.

gyűjteményeket azonban népszerűségben jóval túlhaladta a Szegedi Gergely debreceni lelkipásztoré, mely mű 1590-ig 7 ízben nyomtatott ki. Ebben már negyven zsoltárral is találkozunk. Nem kevésbé használt és híres volt a Gönci Kovács (Fabricziusz) György által egybeszerkesztett gyűjtemény, mely a Károli biblia megjelenése után két évvel látott először napvilágot, de azután több ízben újrolag kiadatott és kedvelt mű volt.¹

Mikor ezek, a korokban kétségtelenül jeles és gonddal írott énekek a sajtó alól kikerültek, használatban voltak, akkor még zsoltárfordítónk gyermek éveit élte. Elég jó módu mesterembernek: molnárnak volt szintén mesterségre szánt gyermeke. Apja, születése után rögtön baltát adott a kezébe, de midőn látta, hogy a fiu úgy növekedik, a tu-

¹Az említett gyűjteményeken kívül, melyeket Révész Imre: A magyarországi ref. egyház közönséges énekeskönyvéről (7—8 ll.), Balogh Ferenc: A magyar protestáns egyház története (78—81 ll.) és Dr. Erdős József: Keresztyén hittan és erkölcstan (110—111 ll.) című munkák nyomán idéztem, Szabó Károly: Régi magyar könyvtár I. kötete után így állíthatjuk egybe a magyar protestáns énekes könyveket a Szenci Molnár Albertéig: *Gálszécsi* István: Énekes könyv Craccó 1536. 8°. *Székely* István: Istenes énekek Krakko 1538. 8°. *Székely* István: Soltár Koenu Krakko 1548. szent Mihály hava 6. *Huszár* Gál: Isteni dicsiretek es Psalmusok 1560. 8°. *Heltai* Gáspár: Soltar azaz Szent Davidnac es egyeb Prophe-taknac Psalmusinac, auagy Isteni dichireteknec könyue: szép Summátskákkal es roeuideden valo oertelmoeckel 1560. 8°. *Ene-kes* Kenoiv 1579. 4°. 192 l. Debreczen. *Bornemissza* Enekes háromrendbe: koeloemb koeloemb felec. Detrekoe 1582. *Énekes* könyv 4° 1590. *Gönci* György: Énekes könyv 1592. 4°. *Énekes* könyv Bártfa 1593. 4°. *Ujfalvi* Imre: Halotti énekek 1598 Debreczen. *Huszár* Gál: Énekes könyv 4° XVI. század. *Heltai* Gáspár: Isteni dicséreték és könyörgések XVI. század 12°. *Hofgref*-féle énekes könyv. Kis 4°. XVI. század. *Bejthe* István: Énekes könyv XVI. század. *Kálmáncsehi* Márton: Énekes könyv 8°, „az Psalmusokkal egyetemben“ XVI. század. *Keresztyeni* Enekek Debreczen 1602.

dásban oly előhaladást tesz, hogy nagyobb ember lesz, mint az apja: örömmel küldé őt más vidékre, nagy emberek mellé, nagy iskola falai közé tanulni. A szenci és győri iskolák után Molnár Albertet Göncön látjuk, hol a serdülő, a tudományok iránt érdeklődő ifju feszült figyelemmel kísérte a nagy biblia előállításának minden mozzanatát, kitartással hallgatta azokat az apróságig menő, de alapos grammatikai, nyelvészeti vitatkozásokat, melyeket Károli, „ez istenes vén ember“ és társai egymás között folytattak. Majd elhagyva Göncöt, Debrecenbe jött ismereteit gyarapítani. Kitartóan dolgozik, fáradhatatlanul tanulmányozza a klasszikusok mellett a magyar nyelvet. Igen; felismerte a bibliafordításnál a magyar nyelvnek még csiszolatlanságát és sejtelemszerűleg tudta, hogy mind nemzetét, mind egyházát, mint eddig, ugy ezután is nyelve tartja fenn. Szinte előttünk a kép, midőn tanára elveszi kezéből a hévvel olvasott magyar könyvet s ő ránéz sokatmondó szemeivel professzorára, mintha mondaná: „nem tudod, mit teszesz!“ De bár tanul itt, szerez ismereteket a hazai tudósoktól is, mégis valami ösztönzi őt tovább, tovább. Eltávozik Debrecenből, el főiskolájából, elbúcsuzik szüleitől, testvéreitől, elválk hazájától. Teszi pedig mindezt azért, hogy ami talentumokat nyert, külföldön gyarapítsa, legyen gazdagabb szellemiekben s legyen három részből álló, két felől szorongatott hazájának egyik munkás, hű gyermeke.

Mikor a vizsolyi bibliát, mint élete nagy művét reszkető kezében tartotta az agg Károli Gáspár, akkor indult külföldre egyik jelentéktelen segítője, a még csak 16 éves Szenci Molnár Albert; ment a nagy német birodalom egyeteméibe. Vitte tudásvágya, űzte, hajtotta munkálkodó szenvedélye, ragadta, soha pihenni nem engedte egyháza és hazája iránt égő szive. Két évi wittenbergi nyomora Heidelbergbe űzte, ahonnan Strassburgba ment, hol 3 évi tartózkodása alatt 1595-ben megszerezte a babérkoszorút, baccalaureussá lett. Ezután ment el Genfbe. Meglátogatta Bézát, az agg zsoltárköltőt, magába szívta a genfi levegőt, látta a kálvini rendszert teljes virágában, látta a nagy reformáció minden áldását, minden gyümölcsét. Alig hihető, sőt fel sem tehető, hogy itt meg ne ismerkedett volna a százötven verses zsoltárral s bizonyára körülményei gátolták abban, hogy rögtön meg nem kezdette művét. Aztán meg ő hányattatása közepett is még tanulni akart. Hányódott, barangolt, bujdosott Svájcban, Olaszországban s ez életviharokban edződött lelke, sziklaszilárd lett hite, bizodalma. 1599-ben hazájába is visszajött -- rövid időre -- s megismervén egyháza könyvszükségletét, újra kiment tanulni Herbornba, Heidelbergbe, Altorfba, Marburgba, majd a nyomdászattal való megismerkedés végett Frankfurtba.

De már ekkor „öreg diák“ volt s tudós híre haza is elhatott. E hírének felelt meg akkor, amidőn 1604-ben kiadta Rudolf csá-

szárnak ajánlott latin-magyar és magyar-latin szótárát. Így történt az, hogy midőn keletről Bocskay vitéz hajduinak a kardjáról sugárzó fény hatolt be a prágai palotába, ugyanakkor nyugatról a magyar elme és lángész tündöklő csilláma ragyogott ott. A csilgavizsgáló udvar mind a két fényt Bécs felé irányítá. Bocskay el is küldötte győzelmes csatái után követeit oda s azok megkötötték a dicsőséges, vallásszabadságot biztosító békét, de a tudományok terén hatalmas fegyverekkel rendelkező Molnár Albert nem tette ki magát Bocskay harcainak kezdetén a bécsi katolikusok erőszakoskodásainak. Miután tehát megkapta a császártól jutalmát, visszament a német birodalomba s folytatta küzdelmes életét.

Frankfurtban tartózkodása alatt a francia verses zsoltárok szövege és dallama nagyon megtetszett neki; aligha nem a genfi hangok is visszacsengtek füleibe s nagy elhatározás ébredt benne avégre, hogy hazáját s magyar református egyházát megajándékozza ennek a lefordításával. Ha megvan már ez a fordítás a németeknek, angoloknak, hollandoknak, olaszoknak, lengyeleknek, dánoknak, svédnek, megvan flamand, latin stb. nyelven is,¹ miért ne legyen meg a ma-

¹ A zsoltáros énekes könyv napvilágot látott 1540-ben *flamand* nyelven; 1553-ban Waldis Burcard fordításában *németül*. A Marot Kelemen és Béza Tódor által fordított 150 zsoltár legelőször 1562-ben jelent meg *francia* nyelven. E gyűjteményt már 1562-ben lefordították *angolra*, 1565-ben Lobwasser Ambrosius *német* nyelvre, mely fordítás azonban csak 1573-ban jelent meg; ezt használta Szenci Molnár Albert. 1567-ben jelent meg a *holland* fordítás (első lutheránus holland zsoltár), 1578-ban az *olasz*, 1580-ban Kochanowszki ki-

gyaroknak is. És a nemzetek Istene megsegíté törekvő szolgáját: eltávolítá feje felől a mardosó gondokat. Annyi sok kínos év után néhány nyugodt, boldog hónapja volt; áldást hozó, ihletett óráinak terméke: örökbecsü birtokunk. Mikor a bömbölő ágyúk felett békére nyujtá jobbját Bocskay, midőn az árva nemzet és az elhagyott egyház szabadon fellélekzett, akkor irta áradozó szívvvel a távoli honfi:

„Várván vártam a felséges Urat
És ime hozzám fordula...“ (40. Zs. 1. v.)

Alig száz nap alatt kész volt a százötven zsoltár; s a mult hónap végén volt 301 esztendeje,¹ hogy leirá

„...minden...
Dicsérje a nagy Urat
Dicsőség Istennek. Ámen!“ (150. Zs. 3. v.)

A rövid ideig tartó munka nem felületes: mert sok minden elő volt már nála

adásában a ma is használatban levő *lengyel* zsoltárgyűjtemény, miután már előbb 1554—1555 szintén lengyel nyelven Rey Miklós metrikus fordítást készített; 1582-ben jelent meg a *dán* fordítás, melynek előszavában utalás történik egy, már előbb Thomissen Jánostól kiadott zsoltáros könyvre; 1585-ben pedig a *svéd* fordítás. V. ö. Lange Bibelwerk A. T. XI. Th. 1. p. 33. — Szenci Molnár zsoltárfordítása első kiadásának előszavában, ugyszintén Alsted Henrik 1609 dec. 25-én Molnárhoz irt leveléhez csatolt Specimen ajánlásában említi Spethe Andrást, a zsoltárok *latin* fordítóját. E munka több kiadást érhetett, mert az általam ismert kiadás MDCXII-ben jelent meg Francofurtumban. Ugyancsak a fent id. Specimen szól Georgius Vetterusról, mint a zsoltárok *cseh* fordítójáról. V. ö. Dézsi L.: Sz. Molnár A. Naplója stb. 42. és 333. ll. E nyelveken kívül Filiczky János a Molnár Psalteriuma előtt álló magyar versben említi *spanyol* és *belga* nyelven irt zsoltárokat is; sőt van adatunk arra is, hogy a strassburgi akadémián *görög* nyelven is énekelték a zsoltárokat (Dézsi L.: Szenci Molnár Albert 42. l.)

¹ 1606 szeptember 23. L. Id. Napló 44. l.

készítve arra, hogy zsoltárfordítása tökéletes legyen. Nem számítva azt, hogy a gondolatok és költői zamat a Dávidé, az éneklésre alkalmazott nyugati rímes versalakok, csengő változó sorok a Marot és Béza francia versek német Lobwasser fordításáé, tudnunk kell, hogy zsoltárfordítónk már Debrecenben foglalkozott magyar versek írásával, a vers technikája tehát már megvolt nála; nagy nyelvészeti ismerete, tudása, finom, az árnyalatokat ismerő nyelvérzéke eligazította a helyes szó megválasztásánál s hogy felkeltse az olvasóban is a kellő érzelmeket, arra szenvedését, örömét, bánatát eleveníté fel. Mert összeválogathatja a tudós a megfelelő szavakat, szobájában tudománya serpenyőibe vetve mérlegelheti, latolgathatja a kifejezések súlyát, mégis, ha rokon, hasonló érzelem nem hatja át írását, ha nem érzi azt, mit tolla ir, üresek a szavak, semmik a mondások...óh azok nem zsoltárba valók. Midőn ekként minden eszköz megvolt s megérkezett az alkalmas idő: elkészült a mű.¹ Érde-

¹ A mű teljes címe: Psalterium Ungaricum. Szent David kiralynac es Prophetanac Szaz oetven Soltari az Franciái notáknac és versek nec módgyokra most úyonnan Magyar versekre fordittatac es rendeltettec, A Szenci Molnár Albert által. MDCVII Herbornában Nyomtattatot Hoilos Christof által. 12. r. 425. l. A mű nyomtatása 1607 ápr. 22—máj. 12-ig tartott. V. ö. Szenci Molnár Albert Naplója, Levelezése és Irományai 46. l.

A „Szenci“ név írásánál, tekintve az egykoru sokféle írást, (mint amilyenek: *Szepcsi* f. i. Napl. 89 l., *Szemcsi* 102 l., *Szentsi* 144 l., *Szencsy* 304 l., *Szempcsi* 305 és 309 l.) a Molnár Albert által kiadott és személyes felügyelete s ellenőrzése alatt készült „Psalterium Ungaricum“ 1607., „Szent Biblia“ 1608., „Postilla Scultetica“ 1617., „Imadsagos könyveczke“ 1621 c. műveiben olvasható *Szenci* (z nélküli) előnév írását használtam.

kes dolog s méltó a megemlítésre, hogy valamint az első protestáns szellemű bibliafordítást, a Lutherét (1522) 68 év mulva követte a Károli műve (1590), ugy az első francia protestáns zsoltárgyűjtemény megjelenésétől szintén 68 év telt el a Szenci Molnár Albert fordításáig.

Abban az évben, amelyikben a dicső szabadsághóst, a „fenséges“ fejedelmet letették a sirboltba s ráborították a fekete selyem lobogót, az 1607. esztendőben, hazánk határát két, a jövőben igen fontos tényező lépte át. Az egyik a Szenci Molnár Albert által kiadott és hazájába küldött zsoltáros könyv, a másik Pázmány Péter a grätzi egyetemből. Az elsőt szerzője küldte; a másodikat főnöke Forgács hívatta. Amaz jött, mert már szabadon jöhetett; emez jött, mert szükség volt rá: jönnie kellett. Előbbi küldetésének feladata volt használni a magyar hazának és irodalomnak, mert magyar s erősíteni hit-sorsosait a hitben, vigasztalni bajaikban: lévén kálvinista; utóbbi hivatásának célja volt megszilárdítani a római egyházat, mert katolikus s kiirtani, amennyire lehet, a protestantizmust: lévén formailag ugyan felmentett, de szívében és lényegében utolsó lehelletéig jezsuita. Megérkezett Pázmány az érseki palotába s betöltötte rendeltetését, megérkezett a zsoltáros könyv a nádfedeles hajlékokba s megkezdé teljesíteni feladatát.

És most kérdezhetném, hogy hol van a hatása a zsoltároknak? De nem kérdem. Mindnyájan tudjuk s olvasván egyházunk történelmét, folyton füleinkbe hangzik a zsoltár dallam, lapozva irodalmunkat, minduntalan csengeni véljük a zsoltárverset.

Nehéz feladat jutott e műnek osztályrészül s azt páratlanul betölté. Alig jött haza, már vigasztalnia kellett s attólfogva csaknem mindig ezt tette. „Meghalt a vezér, nincs ki vezesse őket, elhunyt a pásztor, most megverjük a nyáját;“ gondolák és mondák a re-katholizáció fejei s mikor szentesítették a törvényt papiron, már megtörtént az ellene való vétség a gyakorlatban. S innen számítva századokon át csak fegyver tarthatta meg egyházunkat olyan amilyen szabadságában, csupán csak addig örvendhetett a békességnek, míg éles kardja oldalán, vagy épen kivonva kezében volt. Ily viharos időkben aztán az igazság tudatában sokszor felzendült az ajkakon az önérzetet el nem nyomó, de Isten előtt alázattal porbaomló kálvinizmust igen szépen jellemző zsoltár:

„Ítéld meg engemet Ur Isten!
 És fogadd fel én ügyemet,
 E kegyetlen nemzetség ellen.
 A hamis embernek kezébe
 Ne bocsáss Uram! engemet:
 Tartsd meg én fejemet“. (43. Zs. 1. v.)

Sinylik, szenved a zsoltárfordító is a messze külföldön, a harmincéves háboru vérzivatarjai megcsapkodják, az ellenség vad

hordái kinozzák, már-már ingadozik, hite tántorodni kezd, midőn Isten bölcseségébe és jóságába vetett bizalma erőt, szilárdságot ad neki, megszűnnek kétségei s igaz hittel vallja:

„Az én időm im' elmulék,
Mint az árnyék elenyészék:
Minden testem elaszta,
Mint a lekaszált széna,
Amely meg nem éled többé,
De Te megmaradsz örökké,
És a Te emlékezeted
Mindörökké megtart hired“. (102. Zs. 6 v.)

Nemsokáig tartott az elnyomatás. Isten hőst támasztott; Bethlen, a „választott király“ visszaszerezte, mit veszni gondoltak. Zsoltárfordítónk is haza jön, előbb lelkészkedik, majd Bethlen tanársággal kínálja meg, de félénk családja fél Erdélytől s ő kénytelen újra kibujdosni. 1624-ben Bethlen felszólítására és támogatásával kiadja Kálvin Intitútióját magyarul, megveti alapját a theologiai irodalmunk nyelvének. E mű életének másik főmunkája, itt van pályájának második delelő pontja.

Majd ismét összecsapnak felette a zivatáros idők, miként itthon Bethlen Gábor után újra beborult az ég. Megszűnt a diadalmi ének, elhalt a győzedelmi hymnusz s keseregünk, mint oly sokszor. Elüzték feleinket templomaikból, ellenségeink elfoglalták fegyverrel a békességnek házát; s vajjon nem ezeknek az imádság házából kiűzöttek-

nek számára írta-é a zsoltáriró ez epedő éneket:

„Óh seregeknek Istene!
Mely kedves gyönyörüsége
A Te szerelmes hajlékidnak
Az én lelkem fohászkodik,
Tornácidba kívánkozik...
Te hozzád élő Istenem!“ (84. Zs. 1. v.)

A szűk barlangba húzódott hivek éneke felhat az egekre, kegyelemért esd; soha nem hiányzó kémek közvetítésével pedig eljut a kergetők csoportjába s buzgó hitsorsosink rövid idő múlva nem templomaikban, az örök-üde ige forrásánál, hanem a nedves pincék dohos „vizénél ülnek, nagy siralommal keseregvén.“ Reményök azonban nem hagyja el őket, biznak Istenben s a sanyargatóik kinzása közben nyugodtan éneklik:

„Légy ítélőm Uram!
Mert hűséggel jártam
És éltem nagy ártatlanul“. (26. Zs. 1. v.)

Az Ur szabadítót küld; felvillannak I. Rákóczi György fegyverei, segítségül jön a szabadsághősök triászának harmadika. Ujra dicsének zendül meg a bútól tikkadt ajkakon:

„Nosza istenfélő szent hivek!
Örvendeztetek az Urnak:
Mert illik, hogy Őtet dicsérvék.
Kik örülnek igazságnak“. (33. Zs. 1. v.)

Örülnek az igazságnak, végre valahára talán állandóan. Hiszen megpróbálta már őket az Ur, mint az ezüst megpróbál-

tatik és hiveknek találtattak. Most már hármassal békével, hármassal sánccal vannak körülvéve, most már csak biztonságban lesznek?!

De nem. Multon merengő lelkemmel látni vélem a kikobzott házat, hitsorsos jobbagyaink felkutatott kunyhóját, látom kijönni az alacsony viskóból kaján mosollyal az idegen zsoldosokat a félve őrzött szentírás elszedett példányaival. Látom, mint néz könnyező szemével a magyar földmives a tova menő, üdvösségét elrabolni akaró bérenc csapat után s látom, mint törli le megnyugvással égő könnyeit s mint sugja élete párjának vigasztalóan, de szinte lopva, hogy a susogó szellő el ne vigye: „Na lelkem! most már csak énekelhetünk“. Nagy, elképzelhetetlen erőt adott ilyenkor a zsoltár minden szava, az Irásnak eme verses darabja kimondhatatlan hatalmat teremtett s oly hitet, mely rendületlen bizalommal mondá: „Vessződ és botod megvigasztal engem“. (23. Zs. 2. v. 4. s.) Szeretetlen keresztyén testvéreink kintpadra hurcolják református atyánkfiait, erőszakosan bezárják iskoláinkat, széthányják, vagy elfoglalják templomainkat. Nagy tudományu tanáraink, nemesért lelkesedő ifjaink a keserves bujdosás könnyeivel áztatott száraz kenyeren tengődnek. Midőn szövetkeznek a haza javára katolikus főuraink, a szövetkezés leleplezésével az eretnek követést keresik elleneink. Már kész a törvényszék, már megvan a hamis tanubizonyosság, már ki van mondva a halálos ítélet a

haza árulása miatt beidézettek: midőn elibök tárják, hogy, ha áttérnek, felveszik az egyház keresztjét, nem lesznek hazaárulók, nyugalmat s boldogságot reményelhetnek. „Az Isten a mi reménységünk“. (46. Zs. 1. v. 1. s.) — szólának lelkipásztoraink s mentek a sötét tömlöc falai közé, majd a gályákra.

Öröködbe Uram! pogányok jöttek...
 Szolgáidnak testek,
 Akik megölettek,
 Adattak a hollóknak,
 Husok Te szentidnek
 Ételül vettettek
 A mezei vadaknak“. (79. Zs. 1. v.)

Itthon marad a nyáj hű pásztora nélkül. Nincs ki magyarázza az Igét, elragadták a bibliát, még azt sem lehet olvasni. De azért nem nyugodnak az üldözők.

„Üznek, kergetnek, . . .
 Noha semmit senkinek nem vétettem:
 Szent igédttől *szivemben* rettegnék“. (119. Zs. 81. v.)

A zsoltár szavai adtak hűséget állhatatosságot, midőn:

„Minden irgalmasság nélkül
 Özvegyet, árvát megölnek,
 Szegényt jövevényt elvesztnek“. (94. Zs. 3. v. 3—5. sk.)

Biznak Istenben, ki „nem hágy el“. (42. Zs. 7. v.) S míg a vezetőtől megfosztott gyülekezet elnyomott tagjai így keseregnek, addig a hitvalló őrállók korbáccsal hajtának a gyaláztatás útján, mint állatok, pénzért adatnak a gályákra s mégis nem zugo-

lódnak, csak megemlékezve a Sionról, itthon hagyott kis egyházukról, árván maradt lelki gyermekeikről, esdve esdenek a mennyei Atyához:

„A te gerlice galambcskádát
Ne hagyd a gonosz vadaknak megenni:
A szegényeket eszedből ne vesd ki,
Hanem kegyesen viseld gondjokat“. (74. Zs. 18. v.)

Majd a gályákon nyomorgattatnak, vészben, viharban, hullámhegyek között szelik a habokat; az utasok rettegnek, a rabok nyelvei pedig éneket zengenek, mert

„Akik bíznak az Ur Istenben
Nagy hiedelemmel,
Azok nem vesznek el
Semminémű veszedelemben“. (125. Zs. 1 v.)

S az Ur „Jó időt támaszt ismét,
A tengert enyhíti,
A felemelt hab vizét
Szépen lefekteti“. (107. Zs. 15. v.)

S ennyi csapás, ennyi megpróbáltatás után újra diadalt adott nekünk az Ur. „Ítéletét adta a királynak (72. zs. 1. v.)“ s biztosítva lett szabadságunk; „igazságának értelmét adá a király fiának“ (II. József) és a türelmi rendelet biztosítékot nyújtott. S a megszabadult Izráel, a sokat szenvedett magyar Sion hálát adott az Urnak, lelki örömmel énekelvén:

„Örüljön az ég hangossággal;
A föld örvendjen vigassággal;
A tenger zugjon, a mező
Zengedezzen és az erdő,
Az Ur előtt nagy hálaadással.“ (96. Zs. 8. v.)

Igy volt velünk a zsoltár a mult minden bajában, elnyomatásában: csoda-e hát, ha zsoltárosok vagyunk?!

Ekként hatván át e mű emberöltőket, nemzedékeket, századokat, termékenyítő ereje érezhető irodalmunkban is. Eltekintve Balassi Bálint dallamos strófáitól, a magyar költészet nagy mezején eleddig a tizenkettes alexandrinusok uralkodtak. A hosszú, egyhangu sorok, a számtalan vala-vala rím szinte nevetséges színben mutatták fel a magyar nemzet irodalmának virágát, míg ellenben a zsoltárok 130 féle versszaka, bájos, tiszta hangzásu, csengő nyelve költészetünkben új csápást kezd, kora többi műveinek felette áll azok előtt példaként világol. Nagy dicséretére szolgál a zsoltárfordítónak, hogy az idegen versformát nem vette át; néhol ugyan látszik a klasszikus lábak nyoma, de ez inkább történetesen van, mint szándékosan. Bár nem tudta a dallam miatt a magyar vers ritmusát kellőleg éreztetni, mégis sokkal inkább magyar versmértékben ír, mint klasszikaiban, vagy másban. Az élénk, dallamos lejtésű sorok, változatos versalakzatok, nemcsak párosan, hanem másként is cserélődő rimeinek mesteri használata ma is értékessé és becsessé teszik a zsoltárokat. Régi, ma már avult, vagy más értelemben használt szavait nem tekintve, most is korszerű, épületesen énekelhető, közhasználatra alkalmas s irodalmunknak ma is kiválóbb termékei közé tartozik. Ami pedig tősgyökeres, zama-

tos magyar nyelvét, hatalmas, sokat mondó kifejezéseit illeti, e tekintetben manapság is fölülmulthatatlan, valódi műremek s például szolgálhat minden irónak. Avagy mai irodalmi nyelvünkön hogy fejeznők ki ezt erőteljesebben, érthetőbben ugyanily rövidséggel:

„Haragodnak nagy voltában
Megindulván,
Ne feddj meg Uram engem,
Búsult gerjedezésedben,
Rám tekintvén,
Ne büntess meg Istenem!“ (38. Zs. 1. v.)

E jeles tulajdonainál fogva volt e könyv élesztő kovász irodalmunkban háromszáz éven át s ki tudná megmondani, hogy elkezdve füzfapoétáinktól fel egészen epikai irodalmunk királyáig, a ballada Shakespearejéig hány és hány verselőnknek és költőnknek volt a zsoltár tökéletes mintája, mely csak jóra vezérlé, mint gyakorlati utmutató?!

És ez a zsoltáros könyv ma is éppen az nekünk, ami volt apáinknak: Istenhez vezető, megnyugvást adó, hű társunk. Nézzük a kis gyermeket, még csak gögicsél, gagyog, még csak betűzget, pici keze a biblia emelésére még gyöngé, apró, tudás után vágyódó szemei tisztelettel néznek a könyvek könyvére; a nagy könyv még betéve áll előtte, midőn már a zsoltárt kezébe veszi, szavait összerakosgatja s tiszta, ártatlan ajkait énekre nyitja, mondván:

„Szivemet hozzád emelem
És benned bizom Uram!“ (25. Zs. 1. v.)

Mindannyiúnknak nem a zsoltár volt-é gyermekkorunkban fő könyvünk, nem a gyermekkorban a szülei háznál tanult zsoltárversek hatnak-e ránk minden időben a legmélyebben, legmegmaradóbban? Évek múlásával nő a gyermek, szerez sok világi ismeretet s megtanulja a tudományból is, hogy

„Az egek beszélnek
És nyilván hirdetik
Az Urnak erejét...“ (19. Zs. 1. v.)

Majd férfi lesz, megnehezdednek felette a gondok, nyomasztó sulyuk alatt roskadozni kezd s ekkor hol nyer vigasztalást? Embe-
reknél? Kik panaszait mosolyogva hallgatják, vagy a tudománynál és világi bölcseségnél? Óh nem! A zsoltárban találja meg ekkor sebzett szívére a gyógyírt, meggyötört lelkére a balzsamot. Az egyszerű embernek még több ez a könyv. Nemcsak bánataiban osztályosa, de örömeinek is részese, naponkénti munkáját megnyiható segítője. Mikor naplementekor hazatér porlepte arcúval, vidám gyermekei közt templommá változtatja szalmazsuppos hajlékát, hálákat adván az Urnak jótéteményeiért, mert ime

„...Villognak a szép szántóföldek
Sűrű gabonákkal.
A hegyoldalak, mezőföldek
Szép buzanövessel
Örvendeznek és énekelnek
Nagy gyönyörűséggel.“ (65. Zs. 9. v. 3–8 sk.)

Óh ilyenkor angyalokká lesznek a gyermekek, élő templom lesz minden családtag,

itt van közöttük a mennyei boldogság. S így énekeljük mi mindig az Urnak irgalmát, mely megáll mindenha (89. zs.) s még akkor is, ha „rög rögre hull“ (báró Eötvös), bánatban megtört szivünk is csak Te Benned bizik, mert

„Uram téged tartottunk hajlékunknak:

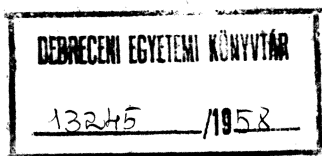
Mikor még semmi hegyek nem voltak:...

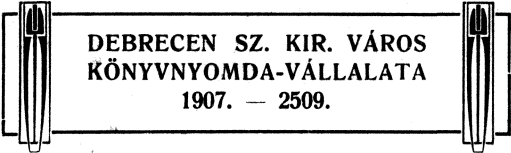
Te voltál és Te vagy erős Isten

És Te megmaradsz minden időben.“ (90. Zs. 2—6. sk.)

És most, midőn az emlékezés pillanataiban visszagondoltunk egyházunk egyik nagy férfiára, irodalmunk első, a tudományért élőhaló kitartó bajnokára, midőn vázlatosan elemlegettük, hogy milyen nagy jóban részeltünk ezelőtt 300 esztendővel: teljék meg szivünk csordultig a jóság és kegyelem Ura iránt való hálával s mondjuk egy lélekkel és egy szájjal a 150. zsoltár eme záró szavait:

„Dicsőség Istennek! Ámen.“

DEBRECEN SZ. KIR. VÁROS
KÖNYVNYOMDA-VÁLLALATA
1907. — 2509.